

Mas Serrallonga de Brunyola. Dades històriques

RICARD TEIXIDOR

Investigador

Quaderns de la Selva, 22 (2010), 35-53

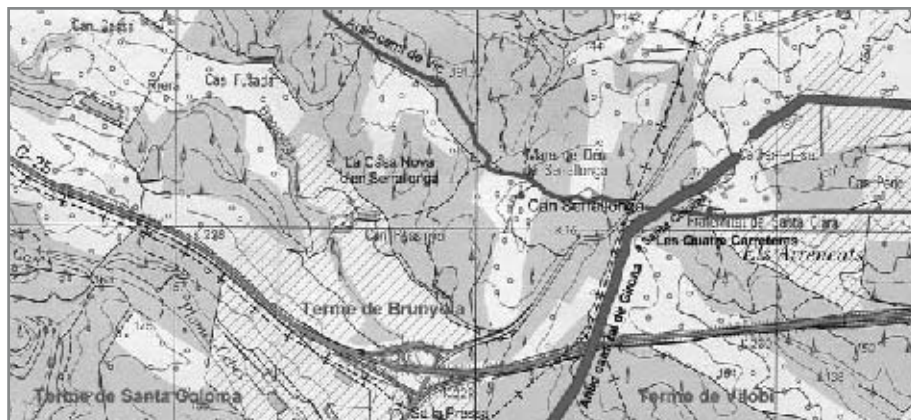
Resum: Mas Serrallonga està situat a l'extrem sud-est del municipi de Brunyola, molt a prop de la cruïlla dels antics camins rals de Vilobí a Vic i de Girona a Santa Coloma. Limita amb el termes de Vilobí d'Onyar i Santa Coloma de Farners. Té el seu origen a l'Edat mitjana i amb l'agregació de dos masos rònecs, al segle XV, és convertí en un dels més extensos de Brunyola. Depenia de la Comanda de l'Hospital de Sant Llorenç de les Arenes i després, de la Comanda d'Aiguaviva. Fins a l'any 1768 la nissaga dels Negra en tingué la propietat útil i hi residí. Després passà a ser habitat per masovers fins l'any 1972. Al costat de la casa hi ha l'ermita de la Mare de Déu de Serrallonga, tan antiga com el mateix mas.

Paraules clau: Brunyola, Mas Serrallonga, Hospital de Sant Llorenç de les Arenes, Aiguaviva, Ermita de la Mare de Déu de Serrallonga, Negra.

Abstract: *The Serrallonga farmhouse is located in Brunyola (Girona prov.), near the crossroads of the ancient royal road from Vilobí to Vic, and from Girona to Santa Coloma. The farmhouse originates already in the Middle Ages, and in the fifteenth century becomes one of the largest of Brunyola, after the incorporation of two abandoned farmhouses. It was under the authority of the Comanda (region) of the Order of the Hospital of St. John of Jerusalem of Sant Llorenç de les Arenes, and later, of the Comanda of Aiguaviva. Until 1768 the Negra family was the owner of the Serrallonga farmhouse. It became inhabited later by tenant farmers until 1972. Beside the house is the chapel of the Virgin of Serrallonga.*

Keywords: *Brunyola, Serrallonga farmhouse, Hospital of Saint Lawrence of the Arenes, Aiguaviva, Chapel of Our Lady of Serrallonga, Negra.*

Situació

Des de la carretera GI-533, que va de Girona a Sta. Coloma, passat el km 12 i justament al mateix coll de les Quatre Carreteres, cal agafar el trencall de la dreta que segueix de forma sinuosa i més o menys planera en direcció cap a ponent. És un camí veïnal que fineix a can Torrada, on es troba amb la carretera que puja al poble de Brunyola. La casa, la bassa i la capella, que es veuen des del camí, es troben a un quilòmetre. Cal dir que aquest camí és molt antic i diverses persones consultades m'han dit que abans s'anomenava el camí que anava de Vilobí a Vic o simplement el camí de Vic. No l'he trobat documentat amb aquest nom, però sí amb el de camí ral que va de *Vilobí al lloc de les Marrades* en un capbreu de l'any 1832.¹ El topònim *Marrades* cal situar-lo a l'entorn de l'actual restaurant de Can Segarra.

Els noms del mas al llarg del temps

Fins al segle XV era conegut com mas Negra del Mas —així se l'anomena en el fogatge de 1497—, que cal no confondre amb mas Negra del Puig (que més endavant passaria a anomenar-se mas Negra del Castell), també de Brunyola. A partir del segle XVI se l'anomena mas Negra (de vegades també escrit Negre) de Serrallonga. A partir de la segona meitat del segle XIX se'l coneix com a mas Negre de Serrallonga o simplement mas Serrallonga.

1 TEIXIDOR, 2010.

Mas Serrallonga.

Estat actual de la casa

És una masia de dues plantes i golfes, vessants a laterals i cornisa catalana, originària del segle XVIII i encarada a sol ixent. D'aquesta època en preserva l'estructura original, la porta amb llinda monolítica i les finestres també amb llinda monolítica i de forma més o menys rectangular: dues a la primera planta, quatre a la segona planta i dues a les golfes. Totes aquestes obertures menys les de les golfes estan emmarcades per pedra granítica treballada. Hi ha una segona porta moderna a prop de la cantonera esquerra. A la dreta de la casa hi ha la pallissa exempta, al davant de la qual hi ha l'era enrajolada. A la façana lateral esquerra hi ha un antic pou adossat del qual es poava l'aigua des de l'interior (la cuina) per una finestra. Al davant, i sobre un talús, hi ha un segon pou, de construcció més moderna. Les parts dreta i posterior de l'edifici són de construcció més senzilla, i podrien haver-se refet després d'un incendi que va haver-hi l'any 1755. Contigus a la casa, hi ha alguns camps, però la major part de les terres cultivables estan allunyades i s'estenen a la riba esquerra de la riera de Bagastrà i antigament havien format part de les possessions dels masos Aranyó i Estrada, agregats el segle XVI. La casa comunicava amb aquests camps mitjançant un bonic camí que baixava pel mig d'una roureda, part de la qual ara ha desaparegut —i l'espai està ocupat, des de fa uns 30 anys, per una bassa que serveix per regar les plantacions d'avellaners, i és que en una bona part dels terrenys

de cultiu s'hi conrea aquest arbust, tret característic dels masos de Brunyola —. El mas Serrallonga és un dels més extensos de Brunyola. Segons l'amirallament² de l'any 1944, té un total de 110 ha, de les quals 7 són de cereals, 6 d'avellanedes i les restants de bosc. El propietari actual és Joan Bosch, resident a Sils. L'últim masover va ser Josep Rafart; ell i la seva família van marxar a viure a Vilobí l'any 1972 i des d'aleshores la casa només ha estat habitada esporàdicament.

Dades històriques del mas

Fins a la fi del segle XVI

Des del seu origen, i fins a l'abolició dels drets senyorials el segle XIX, la totalitat de les terres del mas Negra de Serrallonga va ser de domini directe de la Comanda o Hospital de Sant Llorenç de les Arenes i després de la Comanda d'Aiguaviva. A causa d'això, la documentació de l'Almoina sobre aquest mas (l'única que he tingut ocasió de consultar) no és abundant fins al segle XVIII. Cal pensar que la seva antiguitat deu ser la mateixa que la dels masos veïns: Aranyó de Serrallonga, Estrada de Serrallonga i Lledó de Serrallonga, tots tres també de domini directe de la Comanda esmentada. Apareixen per primera vegada en un capbreu del 1227 en el qual figuren com uns dels trenta-tres que fan confessió i juren homenatge a Pelegrina Balanyà i al seu fill Bernat.³

L'any 1282 surten en un altre capbreu del castell de Brunyola i fan cens i tasca, per unes terres, a Guillem Gaufred, senyor de Brunyola.⁴ Cal esperar fins a l'any 1305 per trobar esmentat, per primera vegada, un habitant del mas. Es tracta de Guillem Negra, a qui el comanador de l'Hospital de Sant Llorenç de les Arenes absol de son domini per 60 sous barcelonesos.⁵ En el capbreu de l'any 1336 no hi surt cap declarant del mas, atès que no té cap possessió per a l'Almoina, sí en canvi els tres masos esmentats anteriorment.⁶ En un llevador de censos de l'any 1403, l'hereu del mas fa un pollastre pel delme a l'Almoina.⁷ En el fogatge de l'any 1497 Pere Negra figura com a cap de casa.⁸ El primer capbreu a l'Almoina conegut és de l'any 1530 i Jaume Negra s'hi declara senyor útil del mas Negra de Serrallonga, que posseeix per a la Comanda de Sant Llorenç de les Arenes, així com els masos Aranyó i Estrada, agregats. Confessa tenir per a l'Almoina unes terres *de pertinències* a aquests masos i situades al *Pla de Bagastrà* i en un indret conegut com els *Jonquerols*. També té una peça de terra en l'indret del *Torrent de*

2 Arxiu Històric de Girona (AHG). Fons Hisenda. Amirallaments, signatura 31.

3 AHG. Fons Hospici, signatura 362, doc. 1520.

4 AHG. Fons Hospici, signatura 362, doc. 1519.

5 AHG. Fons Hospici, signatura 361, doc. 618.

6 AHG. Fons Hospici, signatura 361, doc. 1127 i 1129.

7 AHG. Fons Hospici, signatura 37.

8 IGLESIAS, 1991.

Gravalosa que en una data indeterminada va ser venuda pels cònjuges propietaris del mas Coma Oliva, de Vilobí, a Francesc Negra i Margarida. Per tot plegat fa tasca, delme, censos i drets d'aigües a l'Almoïna.⁹ En el fogatge de l'any 1553 figura com a cap de casa¹⁰ i l'any 1560 any capbreva el seu mas a la Comanda d'Aiguaviva.¹¹ L'any 1587 Joan Negra (el seu nét?) contrau matrimoni amb Sàlvia Horta, filla de Salvi Horta del Molí, la qual aporta dues-centes lliures per dot.¹²

La subhasta dels béns mobles de l'any 1599

L'any 1599 el jutge ordinari de la cúria del castell de Brunyola, de part de Jeroni Batlle, paborde de l'Almoïna i senyor del castell de Brunyola, fa citació, a través de tres manaments, a Joan Negra perquè comparegui a judici. No s'especifica la raó. Com que no compareix, se l'acusa de contumaç i el jutge ordena que els seus béns mobles siguin posats a públic encant (*Pignoramentum*). La subhasta té lloc el 13 de gener de l'any 1599. Hi són presents el jutge, el notari, l'escrivà, el batlle del castell, tres testimonis i nou compradors de Brunyola, Sant Martí i Sant Dalmai, entre els quals hi ha el rector de la parròquia de Brunyola i un sagristà del qual no s'especifica on serveix el culte. Al davant mateix de la casa són exposats els següents béns: un matxo de pèl castany, petit; una burrica "burella" (grisa) vella amb albarda nova; una flassada blanca, esquinçada; una altra flassada "burella"; un escalfador d'aram bo; tres canes de cànem; unes estovalles endolades d'estopa ja usades; tres canes i cinc pams de drap de cànem; quatre canes i un pam de fil de cotó; un quadrat de teler que té mostres; un llençol de dues teles; un altre llençol també de dues teles i mitja; una flassada "burella" usada; una flassada blanca bona; un llençol de dues teles, brut; una ballesta de ferro rovellada. Tots aquests béns són adjudicats als compradors.¹³

Segle XVII

Cebrià Negra, fill i hereu de Joan Negra, és el cap de casa l'any 1630 i és citat com un dels membres que forma part de la Unió de Veïns del terme de Brunyola, que s'han constituït per manament del Duc de Fera, virrei de Catalunya. La missió d'aquesta unió és perseguir i capturar bandolers.¹⁴

L'any 1666 Francesc Negra, fill de Cebrià Negra, fa capbreu a l'Almoïna de les mateixes peces de terra que el seu avantpassat Jaume Negra¹⁵. L'any 1699 fa donació d'una campana a la veïna ermita de Serrallonga.¹⁶

9 AHG. Fons Hospici, signatura 361, doc. 1343.

10 IGLESIAS, 1981.

11 AHG. Fons Hospici, signatura 364.

12 TEIXIDOR, 2007.

13 AHG. Fons Hospici, signatura 466.

14 Arxiu Diocesà de Girona (ADG). Notularum, Supl. I núm. 71.

15 AHG. Fons Hospici, signatura 362, doc. 1443.

16 En una de les campanes de l'església de Brunyola hi ha gravades aquestes paraules: *Nº 5º de Brunyola Francesc Negra 1699*.

Segles XVIII-XX

Subestabliments emfitèutics

En aquesta centúria la majoria dels masos de Brunyola experimenten una profunda transformació. Els seus propietaris útils en venen o n'estableixen una part de les terres. En el primer cas, les vendes solen ser tant perpètuas com a carta de gràcia. En el segon cas, com que són parcel·les que els havien estat establertes pel seu senyor directe en temps passats, és més propi dir que fan subestabliments emfitèutics. Sempre se salva el domini directe pel senyor. En cada una d'aquestes parcel·les, que solen ser de poca extensió, els compradors es fan construir la casa i sorgeix un nou mas. D'altra banda, els propietaris venen el mas, el qual passa a ser habitat per masovers. També hi ha casos en què els propietaris es fan construir una nova casa amb terres dintre de la propietat, que arrenden en règim de parceria. El mas Negra és un exemple típic de tot això.

Pere Negra és fill i hereu de Francesc Negra, i l'any 1696 es casa amb Clara Alemany. Manté el mas íntegre fins a l'any 1732. En aquesta data estableix una parcel·la de bosc de 7 vessanes a Bartomeu Camps, el qual la transformarà en cultivable i s'hi construirà una casa (l'actual can Ferreric), i promet pagar-ne un cens de 2 lliures i 8 sous i dues gallines.¹⁷ L'any 1743 ja deu haver mort, atès que el seu fill Jaume, casat amb Maria Civils, fa capbreuació a la Comanda d'Aiguaviva per la qual declara tenir tot el mas amb una cabuda de 150 jornals de bous (tres-centes vessanes). No diu si hi inclou algunes peces que té per a l'Almoina. Promet fer de cens per Nadal 12 sous i 8 diners i un parell de gallines.¹⁸ Cal significar que és ben poca cosa en comparació amb el que paguen altres masos de Brunyola als seus senyors. La vídua de Jaume Negra continua residint al mas i n'és usufructuària fins a la seva mort, l'any 1768. En aquest mateix any l'hereu i successor, Francesc Negra, que ha contret matrimoni amb l'hereva de mas Pujol de Sant Dalmai, deixa el mas arrendat i passa a viure en aquesta parròquia. L'any 1788 estableix una peça de terra, part cultivada i part boscosa (aulets i roures), de 32 vessanes de cabuda i amb una casa ja construïda a Francesc Roca i Compte, sastre de Vilobí. Se situa en un indret anomenat *Gravalosa*.¹⁹ Amb el pas del temps el petit nou mas acabarà per anomenar-se mas Jaques de Baix. En el contracte d'establiment s'estipula que l'adquiridor pagarà 30 lliures i un parell de gallines de cens anual. La meitat dels censos seran redimibles per 50 lliures. D'entrada paga 300 lliures, salvant-se el domini directe per a la Comanda d'Aiguaviva. Dos anys més tard ven a carta de gràcia, per 90 lliures, els censos a Ignasi Ferrer i Roig, doctor en lleis i resident a la ciutat de Girona.

17 ADG. Fons Casa Carles, lligalls foli, signatura 30.

18 AHG. Fons Hospici, signatura 364.

19 ADG. Fons Casa Carles, lligalls foli, signatura 30.

Venda del mas

L'any 1789 Francesc Negra ven la totalitat del mas a l'abans esmentat Ignasi Ferrer i Roig pel preu de 4.000 lliures, salvant-se el domini directe per a la Comanda d'Aiguaviva.²⁰ Dos anys més tard Carles Aulet, procurador de l'Hospici, reclama que aquesta institució té dret a cobrar una part del lluïisme (percebut totalment per la Comanda d'Aiguaviva) atès el domini directe que té sobre algunes peces venudes, situades dintre de les afrontacions del mas: *Pla de Bagastrà, Jonquerols i Pla de Gravalosa*.²¹ No hem trobat cap més document sobre la venda i no sabem com acaba la reclamació.

Un incendi deixa la casa molt malmesa l'any 1755

La nit del 5 de novembre de 1755 es va cremar una bona part de la casa, amb les escriptures, papers, roba i joies d'or i de plata. També varen morir cremades Elisabet Negra i Tries, vídua deixada de Pere Negra, i Maria Rosa Negra i Civils, filla de Maria Negra i Jaume Negra, quòndam. El bestiar es va poder portar al celler i es va salvar. Tampoc no es va cremar el graner situat en un edifici separat de la casa.²²

Els marquesos de Carles, propietaris del mas fins a l'any 1918

Un dels successors d'Ignasi Ferrer i Roig s'emparentà amb els marquesos de Carles de Palafrugell. A partir d'aleshores foren els marquesos de Carles i de Ferrer. Les seves grans propietats s'estenien principalment a Torroella de Montgrí i a Palafrugell. També tenien terres i cases en altres llocs de les actuals comarques de la Selva, el Gironès, el Pla de l'Estany i l'Empordà. S'establiren en una casa situada a la plaça del Vi que després s'anomenà Casa Carles, des d'on administraven tot l'extens patrimoni. Aquesta família s'extingeix el 1918, en morir, sense descendència, Joaquim de Carles i de Ferrer. Llega totes les seves propietats al bisbat.

El bisbat, propietari de mas Serrallonga

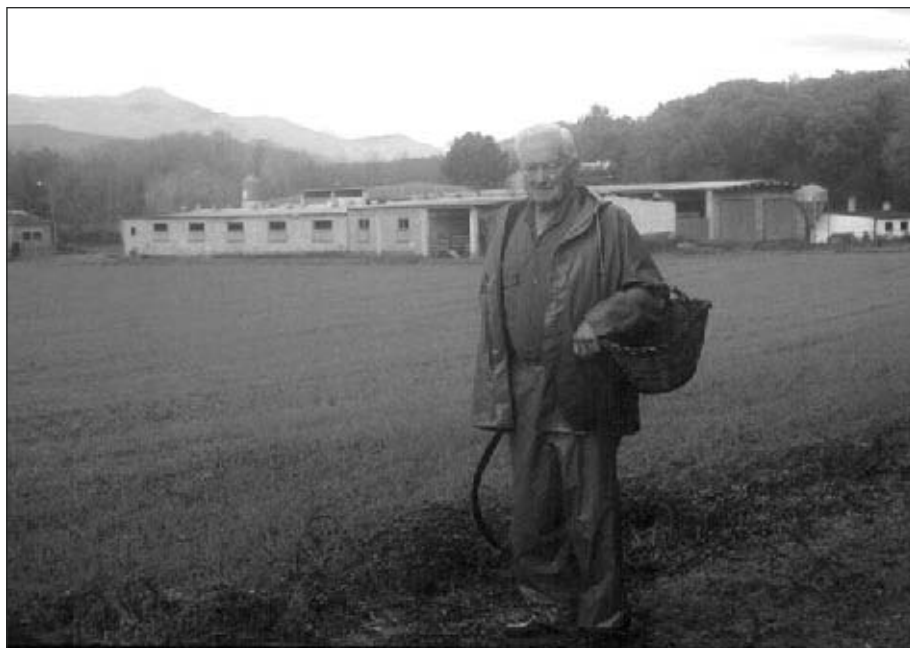
El bisbe de Girona, Dr. Josep Cartaïà, ofereix venda del mas als propis masovers. No s'arriba a cap acord i l'any 1935 el ven a Joan Bosch, que en serà el propietari fins a la seva mort. Per herència, la propietat passa al seu fill Joan i després al seu nét, també Joan.

20 ADG. Fons Casa Carles, lligalls foli, signatura 30.

21 AHG. Fons Hospici, signatura 1776.

22 ADG. Fons Casa Carles, lligalls foli, signatura 30.

L'últim masover: Josep Rafart

Els masovers

A partir de l'any 1768 el propietari del mas deixa de fer-hi residència i la casa passa a ser habitada per masovers que conreen les terres. En el plet dels regidors contra Francesc Negra s'esmenta que l'any 1774 ja hi ha un parcer al mas: "*Dalmacio Forroll, que en el orden 6 es hijo del actual parcerero de dicho manso Negra /.../.*"²³

L'any 1814 neix Isidre Turon i Carles, fill d'Isidre i de Maria Anna. En la partida de baptisme es fa constar que el pare és masover del mas de Serrallonga i que l'avi patern, dit també Isidre, és pagès de Brunyola.²⁴ Podria ser, doncs, que els Turon ja fossin els masovers a la fi del segle XVIII o potser des del mateix moment en què el mas passa a ser propietat d'Ignasi Ferrer. L'any 1849 els dos Isidre, pare i fill, compren, per escriptura autoritzada pel notari Josep Escarrà i Feliu, de Santa Coloma de Farners, el mas Caulí (actualment mas de la casa nova d'en Serrallonga) a Joan Coll. El preu és de 730 lliures, moneda de tern de Barcelona.²⁵ Tres anys més tard, el 1852, compren un altre mas veí. Es tracta de la Pressa, del terme de Santa Coloma de Farners, tot i que la meitat de les seves

23 AHG. Fons Hospici, signatura 1247.

24 ADG. Llibre parroquial de Brunyola, Baptismes I (1811-1832).

25 Arxiu patrimonial de Fermí Tarrés i Turon, d'Anglès.

Com els Turon es van fer rics

Costa de creure que uns simples masovers poguessin aconseguir tants de diners per poder comprar dos masos. Fa molts anys, quan era jovenet, jo anava a passar llargues estones a can Fogona, distant uns dos quilòmetres de can Serrallonga. El seu propietari i resident, Sebastià Boada, m'havia contat moltes històries, llegendes i rondalles de tota mena. Ho feia tan bé que jo quedava embadalit escoltant-lo assegut a la vora del foc de la llar. Recordo que una de les històries que m'havia explicat feia referència a la manera com uns masovers de can Serrallonga, que només anaven fent la viu-viu, s'havien fet rics. Resulta que un dissabte van anar a mercat a Girona i abans de tornar al mas es van quedar a dinar a l'hostal de can Moriscot (encara existia fa uns 30 anys i estava situat a la cantonada de la plaça de Catalunya amb la plaça de Pompeu Fabra). Casualment, pare i fill van sentir com uns francesos preguntaven amb insistència a tots els presents, mig en francès i mig en català, on estava situada l'ermita de Serrallonga, ja que hi havien d'anar a buscar quelcom que els pertanyia. Ells es varen guardar prou de dir res i de seguida van pensar que a dintre de l'ermita o a prop hi havia enterrada alguna cosa valuosa. Quan van tornar a casa seva es van afanyar a donar cops de magall per tot l'interior de la capella a fi de trobar una falsa paret amb el tresor amagat, però res de res. No varen desistir i van començar a obrir tantes rases a l'entorn de la capella que semblava un camp llaurat, fins que varen trobar un sac enterrat ple de joies i monedes d'or i plata. Així és com es van fer rics. El que no sabia Sebastià Boada era el nom dels masovers, però això m'ho va dir, deu fer cosa d'uns dos anys, Joan Sitjà, ara resident a Salt. El seu pare i el seu avi havien estat masovers de can Serrallonga i li havien explicat aquesta mateixa història. Resulta que els masovers que varen trobar el tresor eren els Turon.

El que hi ha de veritat d'això és difícil de saber. Una cosa, però, és certa. L'any 1809 els francesos van ser aquí. Durant la Guerra del Francès, hi va haver tropes de l'exèrcit napoleònic estacionades al terme de Brunyola. Joaquim Turon, de can Fami-i-set, m'ha comentat que a l'indret de les Quatre Carreteres s'hi han trobat restes de material bèl·lic d'aquesta època. Entra dintre de les possibilitats que s'hi establissin tropes i la soldadesca cometés tota mena d'atrocitats amb els habitants de la rodalia i que robés tot el que pogués. Potser les joies i diners que varen robar les van enterrar al costat de l'ermita, amb l'esperança que més endavant les podrien anar a buscar.

terres pertanyen al terme de Brunyola. El preu de la compra és de 1.145 lliures.²⁶ Tot i ser propietaris de dos masos, els Turon segueixen com a masovers del mas Negra de Serrallonga, almenys fins a la mort d'Isidre Turon i Carles l'any 1880. Això està provat per un inventari *post mortem* de l'any 1881, en el qual el fill i successor d'aquest, Isidre Turon i Torrent, de trenta-dos anys, declara ser propietari i veí de la Cellera.²⁷ Precisament el mas que ha comprat en aquest municipi acabarà anomenant-se el mas Serrallonga, atenent a la procedència del seu propietari. Segons l'afirmació de Paquita Turon i Masgrau, la seva néta, l'avi Isidre va fer molts diners com a negociant o tractant de bestiar, feina que l'obligava a fer grans desplaçaments, fins i tot fora de Catalunya. A partir d'aquest últim any esmentat la família Turon resideix a la Cellera. L'any 1889 el mas consta com a arrendat a Martí Artà.²⁸ A l'inici del segle XX Llorenç Sitjà entra de masover. Abans ho havia estat de can Ferreric. El seu fill, també dit Llorenç, continua a càrrec de l'heretat fins que, poc després d'acabada la guerra, deixa el mas i se'n va a viure a un altre mas a la Vall de Sant Daniel de Girona. L'any 1943 hi entra un nou masover, que serà l'últim. Prové de can Jaques de Dalt on també feia de masover. És Josep Rafart, casat amb Dolors Masó. La família està composta, a més, pels seus pares, Joan Rafart i la seva esposa Dolors Vivé, una nena petita, Pepita, i un nen també petit, Joaquim. Tindran un fill més, Martí. A partir de l'any 1972 ja no hi ha continuïtat en la masoveria ja que la família se'n va a viure a Vilobí. Des d'aleshores can Serrallonga ha estat habitat esporàdicament.

Capella de la Mare de Déu de Serrallonga

El temple

Està situat al costat mateix de la casa del mas Serrallonga. És d'una sola nau i amb una sola capella. Té un campanar de doble espadanya i a la banda sud de l'absis hi ha adossada la sagristia. S'ha escrit que l'edifici data del segle XVII. En temps de la Guerra civil va ser molt malmès i va ser transformat en un polvorí i magatzem d'armament de guerra. També va desaparèixer l'antiga imatge que presidia l'altar. Després de la guerra la campana va ser portada al campanar de Brunyola, en substitució d'una de les que s'havien endut i l'ermita resta sense des d'aleshores. La imatge espoliada va ser substituïda per una altra donada per una família. Mn. Lluís Constans, que impròpiament situa l'ermita en el terme de Vilobí, escriu que la troba citada per primera vegada l'any 1657.²⁹ El cert és, però, que hi ha documents molt més reculats sobre la seva existència. La primera citació documental data del 6 de maig de 1326. És una qüestòria (licència per

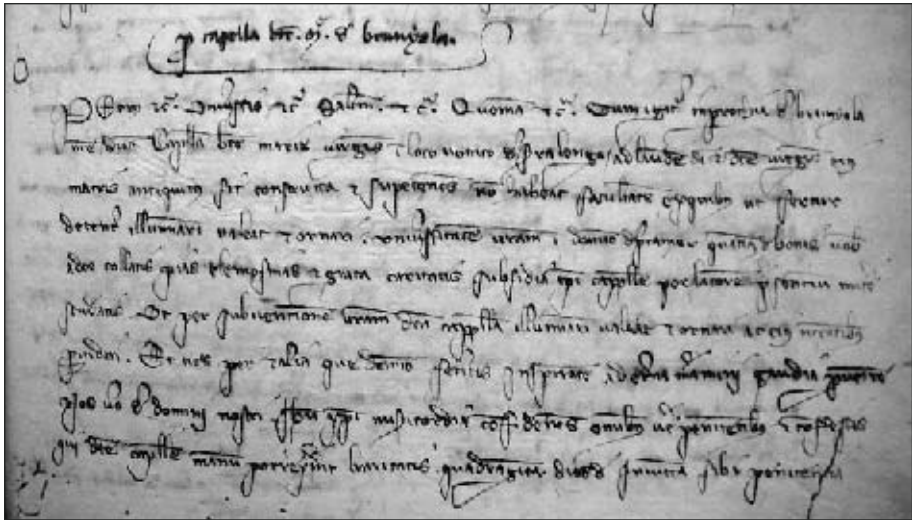
26 Arxiu patrimonial de Fermí Tarrés i Turon, d'Anglès.

27 Arxiu patrimonial de Fermí Tarrés i Turon. Vegeu l'apèndix documental n. 1.

28 ADG. Fons Casa Carles, lligalls foli, signatura 30. Vegeu l'apèndix documental n. 2.

29 CONSTANS, 1954.

La primera citació documental data del 6 de maig de 1326.

demanar caritat) a fi de poder ornamentar la capella de la qual diu que “és construïda, des de fa molt temps”. Qui faci caritat obtindrà 40 dies de perdó.³⁰ Atesa aquesta explicació, la seva antiguitat és anterior a aquesta data. També la trobem documentada en dos testaments amb dates posteriors d'aquest mateix segle, un de l'any 1337 i l'altre de l'any 1352.³¹ A partir de l'any 1511, es troba citada en les actes de la majoria de les visites pastorals, de les quals el visitador fa un detallat inventari i, si hi veu alguna mancança, ho fa constar en els *mandata*. Tal és el cas l'any 1617³² en què mana més transparència als obrers en l'administració dels diners: “Item mana als obrers de Serrallonga donin compte de tot lo que recapten en la capella per la obra al rector i allò gastat en dita capella, altrament sots pena de tres lliures”. L'any 1666 hi ha una indulgència papal a favor de l'ermita.³³

Tradicionalment l'aplec se celebrava el dia 8 de setembre i era molt concorregut per la gent de l'entorn. També s'hi feia la benedicció del terme i era el destí de processons per implorar el benefici de la pluja. Des de fa anys, se celebra el dimarts després de la Festa Major de Vilobí i des de l'any 1978 les germanes de la Fraternitat de Santa Clara, residents en un convent situat a prop, tenen cura de l'ermita.

30 ADG. Lletres episcopals, vol. U-2, foli 147v. Vegeu l'apèndix documental n. 3.

31 MARQUÈS, 2000.

32 TEIXIDOR, 2006.

33 ADG. Lletres episcopals, vol. U-261, foli 136v. Vegeu l'apèndix documental n. 4.

Incident en l'Aplec de Serrallonga l'any 1774

Des de temps immemorials havia estat costum que per l'aplec de la Mare de Déu de Serrallonga, el 8 de setembre, es fes el “ball d'eixint de missa” al matí, una vegada acabats els oficis religiosos. A la tarda se'n feia un altre. El lloc era la plaça de Brunyola, distant tres quarts d'hora a peu.

Atesa la llunyania i la dificultat que suposava per als assistents a l'aplec haver d'anar al ball al poble de Brunyola i tenint en compte que entre aquests n'hi havia que provenien de masos de les parròquies de Santa Coloma, Vilobí, Sant Dalmai i Salitja, els cònjuges Jaume Negra i Maria permeten que el ball es pugui fer dins de la seva propietat. Primer es fa dins del porxo de la casa, però després en una plaça situada sota la bassa i al costat del camí que va a Brunyola. A més es comprometen a fer la manutenció dels músics. Però l'any 1768, l'hereu universal del mas es nega a fer-ho i, a més, no vol que es faci ball dintre de la seva propietat. Primer ho justifica pel respecte al dol per la mort de la seva mare i després addueix com a justificació que els assistents a l'aplec cometien excessos i malmeten els sembrats d'un camp proper. L'any 1774 intenta impedir el ball i fer fora, personalment, els músics de la seva propietat. Davant d'aquesta actitud, els regidors de Brunyola interposen un plet contra ell, i nomenen com a procurador seu el que ho és de la mateixa Almoina, Jaume Font i Marimon.³⁴ El guanyen i el ball es podrà seguir celebrant a la clariana del bosc convertida en plaça. Els successius propietaris del mas respectaran aquest costum i encara avui dia les sardanes es ballen al mateix lloc que va ser objecte del conflicte.

34 AHG. Fons Hospici, signatura 1247.

Capella de la Mare de Déu de Serrallonga.

Apèndix documental

Document n. 1. Arxiu Patrimonial de Fermí Tarrés i Turon.

Inventari *post mortem* dels béns mobles de mas Serrallonga. Any 1881.

Don Joaquín Barril y Morales, Notario del Ilustre Colegio territorial de Barcelona, con residencia en la villa de Santa Coloma de Farnés, escribano del Juzgado de Primera Instancia de la misma villa y su partido.

Certifico: que en el protocolo de escrituras públicas autorizadas por mi en el año anterior, se halla la que sigue:

Número seis cientos treinta y dos.

En la casa Manso Serrallonga, distrito municipal del pueblo de Bruñola y Notarial de la Villa de Santa Coloma de Farnés, a veinte y uno de diciembre de mil ocho cientos ochenta y uno. Ante mí, Joaquín Barril y Morales, del Ilustre Colegio territorial de Barcelona, con residencia en dicha villa de Santa Coloma, han comparecido, junto con los testigos que se dirán, Isidro Turon y Torrent, de treinta y dos años, casado, labrador, propietario, vecino de la Sellera, con cédula que exhibe de fecha diez y seis de noviembre, número cincuenta y cuatro y asegurando y pareciendo hallarse con la capacidad legal necesaria, ha dicho: Que tanto para gozar de los beneficios de la ley como para obtener Registro en la propiedad del Partido de los inmuebles que le pertenecen como heredero de su difunto padre, Isidro Turon y Carles, nombrado en la escritura de capítulos matrimoniales que autoricé, yo, el propio Notario en veinte y seis de noviembre de mil ocho cientos setenta y ocho, describe en inventario los bienes que fueron de su dicho padre y consisten en los siguientes:

Muebles y semovientes

En dicha casa

En la entrada

Unas arpiás; dos azadas; una horca de hierro; un pico; un rastillo y varios cuévanos.

En el comedor

Una mesa; dos bancos; una amasadera; dos porrones; dos botellas y cuatro vasos de vidrio; cuatro cestos.

En la cocina

Una caldera de cobre; una olla de hierro; varias ollas y pucheros platos y escudillas de barro; una sartén; unas parrillas y ocho cubiertos de madera.

En la bodega

Un lagar y dos pipas regulares

En las cuadras

Dos vacas regulares; dos cerdos; un arado

En la sala

Una mesa y cuatro sillas

En uno de los dos cuartos

Una cama de pilares y cabecera con yergón, colchón, dos almohadas, dos sábanas y una colcha

Una arca con ropa de porte

Un guarda ropas con seis sábanas, dos manteles, seis servilletas, un cubrecama, dos mantas y dos toallas

Tres sillas.

En otro cuarto

Una cama como la anterior y dos sillas

En otro cuarto

Un catre sin colchón y una cómoda ordinaria vieja.

En el granero

Cuatro sacos vacíos y dos llenos de trigo

Varios ristes de cebollas y un saco de patatas.

Todos los muebles y ropas son usados y su valor se calcula, con los semovientes, en seiscientas pesetas.

Document n. 2. ADG, Fons Casa Carles, lligalls foli, signatura 30.
Arrendament de mas Negra de Serrallonga a Martí Artà. Any 1889.

Don Joaquín de Carles arrienda por tiempo de cinco años, los tres primeros forzados y los dos últimos voluntarios, que principiarán a correr el veinte y cinco de diciembre del presente año de 1889 a Martín Artà, pagés y bajo aceptante toda aquella heredad con sus tierras, honores y posesiones, denominada manso Negre de Serrallonga del lugar de Bruñola con los pactos siguientes:

1° Deberá dicho arrendatario hacer continua habitación en la casa de dicha heredad, haciendo en ella fuego y luz, limpiando la chimenea de seis en seis meses, como es costumbre y siempre que convenga por el peligro de fuego.

2° Se reserva el señor antes dicho las entradas y salidas de la casa y tierras por él y por quien bien le parecerá.

3° Deberá dicho arrendatario tener en la casa todos los animales necesarios por el buen cultivo de sus tierras trabajadas estas según uso y costumbre de buen pagés y sembrarlas a su debido tiempo y de las semillas que sean necesarias pagando tercio al señor arrendador de todo grano de aresta tanto de goret como de sor(...?) y de los demás frutos de grano, tanto de invierno como de verano deberá pagar el cuarto, excepto el maíz del que se pagará como de los granos de aresta quedando el propietario de sembrar melca sin permiso del señor arrendador o de la persona que les represente y en caso de dejar por culpa suya de sembrar parte de las tierras que corresponden ser sembradas, en alguna cosecha, deberá el arrendatario pagar tercio a proporción de lo que se recoja en las que sean sembradas o la parte que corresponda según la clase del grano o de las tierras quedando privado al mismo tiempo el arrendatario /....?/

4° Le concede la libertad de sembrar altramuces y otras cosas necesarias para los animales que necesite por el buen cultivo de la heredad como igualmente también se le concede media vessana de tierra por huerto.

5° Deberá el arrendatario pagar al señor arrendador mitad de aceite tanto del tonell como de las baras y tercio del vino, siempre que se plantaran en dicha heredad olivos y viñas, llevando en este caso una y otra cosa de la parte del señor arrendador sus costas a la ciudad de Gerona, lo que se entiende igualmente de todos los demás frutos.

6° Deberá el arrendatario durante el presente arriendo plantar a sus costas cincuenta árboles en el puesto que se le señalará, pagando al señor arrendador las plantas, no podrá (...) de un año por otro y en el caso de plantar viña u olivo será cuestión de un pacto separado que se estipulará en este caso.

7° Deberá el arrendatario cada año hacer a sus costas en la casa de dicha heredad doce jornales de carpintero o albañil de los que serán más necesarios a juicio del señor arrendador, hacer de peón albañil, como igualmente transportar lo necesario en el lugar donde se trabaje, hacer la manutención de los maestros y operarios, pagando a estos los jornales el señor arrendador como igualmente los materiales y, finalizado el año, se darán por hechos.

8° Deberá el arrendatario hacer todas las servidumbres reales y comunales que se manden hacer por razón de dicha heredad y sus tierras como igualmente pagar las contribuciones tanto del territorial como del industrial, de consumos, sal, etc., siendo de cargo del señor arrendador, si por alguna disposición superior se tenía que hacer algún adelanto por razón de la heredad y sus tierras, y al mismo tiempo si durante el presente arriendo se principiaba alguna revolución³⁵ en la nación se pagarán por partes iguales arrendador y arrendatario las contribuciones que se deberán pagar por la revolución o por los sublevados.

9° Deberá el arrendatario mantener los regueros de dicha heredad y limpiarlos siempre que convenga, como igualmente vigilar los bosques, haciendo respetar la propiedad, dando conocimiento al señor arrendador de cualquier abuso que se realizara. No podrá el arrendatario cortar planta alguna, tan solamente podrá valerse de lo que saquen después de podarlas bien y debidamente, por el gasto y consumo de la casa, así como igualmente podrá cortar ramas para los animales cuando la necesidad o escasez de otras comidas le obligarán a hacerlo, y en este caso deberá cortar las ramas individualmente y si necesita alguna planta para mantener las aradas, rasclos, etc, estas deberán ser señaladas por el señor arrendador si así lo concede o de la persona que le represente.

10° Se reserva el señor arrendador toda la cosecha del corcho, así como cortar cualquier planta de los bosques, como igualmente la leña viva sin intervención del arrendatario y viniendo a cargo de este llevar setenta y cinco quintales cada año a la casa habitación del señor arrendador como asimismo recoger el corcho en la época de pelar, transportarlo en el lugar convenido. Podrá el arrendador tener en la casa tocinos y bestias de lana que puedan mantenerse sin incomodar a los vecinos exceptuando las cabras que de ninguna manera podrá mantener o criar. Se reserva el señor arrendador criar o engordar tocinos en ciertas épocas en dicha heredad conviniendo en este caso con el arrendatario.

11° Deberá dicho arrendatario permaneciendo el presente arrendamiento pagar cada año por el día de Navidad de agrosos o adjutorio al señor arrendador cincuenta duros

35 La frase "se principiaba alguna revolución en la nación" cal situar-la en el context sociopolític, molt inestable, d'aquesta època. L'any 1873 va ser destronada la reina Isabel II i proclamada la I República, que només durarà un any pel cop d'estat del general Pavia. Al mateix temps, entre els anys 1872 i 1876 hi ha l'última guerra carlina. L'any 1884 uns militars que s'havien sublevat contra la dictadura, a Santa Coloma de Farners, van ser afusellats.

de plata en lugar del tocino y demás que se acostumbra en las casas de bosques como igualmente dos pares de gallinas y dos de capones.

12° Deberá dicho arrendatario el último año que marchará de la heredad dejar la mitad de la paja bien arreglada por el nuevo colono que entrará, dejar las tierras correspondientes en aquella cosecha sembradas, trillando en la era de dicha heredad dejando toda la paja de aquella cosecha debiendo darse despido o comiat el uno al otro un año y medio antes de finir el presente arrendamiento.

13° Siempre que dicho arrendamiento privado se querrá por cualquier de las partes hacerse escritura auténtica deberá hacerse a cargo de instante (...?) copia auténtica en sus costas/.../

Artículo adicional. Se ha convenido entre el señor arrendador y arrendatario introducir en el presente arrendamiento las modificaciones siguientes: Respecto del artículo tercero donde dice pagará tercio de maíz, debe decir cuarto; en el artículo ocho donde dice pagará el arrendatario todas las contribuciones debe modificarse diciendo pagará dos terceras partes, abonándole el señor arrendador la tercera parte, es decir, dos partes el arrendatario y una el señor arrendador; en el artículo once donde dice pagará cincuenta duros de adjutorio, debe entenderse pagará veinte y cinco duros de adjutorio y los otros veinte y cinco le serán abonados como a gratificación por la obligación de guardar los bosques y la propiedad.

Queda, por último, estipulado que el año que se cumpla lo indicado en el artículo diez respecto a lo de engordar tocinos, queda el arrendatario relevado de dichos veinte y cinco duros de agresos.

Con las presentes condiciones se entiende aprobado el presente arrendamiento que firman ambas partes. Gerona, primero de enero de mil ochocientos ochenta y nueve.”

Joaquín de Carles
Martín Artá

Document n. 3. ADG. Lletres episcopals, vol. U-2, foli 147v.
Llicència per ornar la capella de Santa Maria de Brunyola.

Pro capella beate Marie de Brunyola

Petrus etc. uniuersis etc. Salutem etc. Quoniam etc. Cum igitur in parrochia de Brunyola nostre diocesis capella beate Marie Uirginis in loco de Serrallonga, ab laudem Dei et dicte Uirginis eius matris antiquitus sit constructa et supetenens non habeat facultatem ex quibus ut fertur detentur illuminari valeat et ornari uniuersitatem uestram in domino deprecamur quatinus de bonis uobis a Deo collatis pias elemosinas et grata caritatis subsidia ipsi cappelle per latorem presencium miterere scudans. Ut per subuentionem uestram dicta capella illuminari ualeat et ornari ac eius necessitatibus prouideri. Et uos per et alia que domino faceritis inspirante ad eterna mereamini gaudia prouenire. Nos uero de Domini nostri Jhesu Christi misericordia confidentes omnibus uere penitentibus et confessis qui dicte capelle manum porrexerint karitatis quadraginta dies de iniuncta sibi penitencia.

Traducció:

A favor de la capella de Santa Maria de Brunyola

Pere, etc.; a tots els que, etc.; salut, etc. Atès que en la parròquia de Brunyola de la nostra diòcesi, a glòria de Déu i de la seva mare Verge, hi ha una capella dedicada a la benaurada Verge Maria en un lloc anomenat Serrallonga, construïda des de fa molt de temps i que el conservador no té mitjans, segons es diu, amb els quals el detector pugui il·luminar i guarnir d'ornaments; a tota la gent del vostre entorn els preguem per Déu que els béns que han rebut de Déu enviïn, pel portador de les presents, almoines i generosos subsidis a favor de dita capella perquè amb les vostres subvencions es pugui il·luminar, adornar i proveir de les coses necessàries. I per això i per tot el que fareu a Déu benvolent, sigueu mereixedors d'aconseguir els goigs eternals. Nos, però, confiats en la misericòrdia de Nostre Senyor Jesucrist, a tothom que penedit verament i confessat hagi fet un gest de caritat, afegim 40 dies de perdó a favor seu.

Document n. 4. ADG. Lletres episcopals, vol. U-261, foli 136v.

Indulgència papal de l'any 1666 a favor de l'ermita.

De part del Il·lustre y molt Reverent Senyor Pere Barril, en dret Doctor, vicari general. Se notifica y fa a saber com nostre molt Sant Pare Alexandre, per la divina Providència, Papa [que] se té vuy en la Iglésia de Déu, benaventuradament, signant ab ses lletres en forma de Creu per temps de set anys duradors dades en Roma en Santa Maria la Major sots lo anell del Pescador als disset de Desembre pròxim passat y de son Pontificat lo any desè, a dit Senyor Vicari General en sa pròpia forma exhibides y presentades, ha concedit y concedeix a tots los fells [fidels] cristians, així hòmens com dones, qui verament confessats y penedit hauran rebuda la sagrada comunió, devotament visitaran la iglésia nomenada de Serrallonga, fora los murs del lloch de Brunyola del present bisbat de Girona, no emperò de regulars, lo die o festa de la Purificació de nostra Senyora des de las primeras vespres fins al sol post del die de dita festa, allí pregaran a Déu nostre Senyor per la pau y concòrdia dels Prínceps Christians, extirpació de les heretgies y exaltació de Santa Mare Iglésia, indulgència plenària y remissió de tots llurs pecats. E vol sa santedat que, si dits fells cristians visitant dita Iglésia en qualsevol altre dia los era concedida altra indulgència perpètua o a temps encara no passat duradora, que dites lletres apostòlicas sien nules com en les mateixes lletres llargament se conté. Dades en Gerona als 23 de lo mes de Janer del any de la Nativitat del Senyor. 1666.

Bibliografia

- CONSTANS, Lluís G.: *Girona, bisbat marià. Història, art, pietat, folklore*. Barcelona: [Indústries gràfiques Duc], 1954.
- IGLESIAS I FORT, Josep: *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 1991. [Publ. Fundació Salvador Vives Casajuana].
- IGLESIAS I FORT, Josep: *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 1981. [Publ. Fundació Salvador Vives Casajuana].
- MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M.: *Ermites i santuaris de la diòcesi de Girona*. Girona: Diputació de Girona, 2000.
- TEIXIDOR PALAU, Ricard: *Brunyola, de castell a poble i de baronia a municipi*. Ajuntament de Brunyola i Diputació de Girona, 2006.
- TEIXIDOR PALAU, Ricard: "El mas Horta del Molí (1207-2007). Vuit segles d'història d'un mas de Brunyola". *Quaderns de la Selva*, n.19. Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 2007.
- TEIXIDOR PALAU, Ricard: "La carretera vella de Girona a Santa Coloma". *Revista Ressò*, n. 369 (abril 2010).

Agraïments

L'autor expressa el seu agraïment a les persones que esmenta tot seguit, gràcies a les quals ha obtingut una valuosa informació: Sebastià Boada (a.c.s.), de Brunyola; Joan Bosch, de Sils; Elvis Mallorquí, de Riudellots de la Selva; Salvador Pibernat, de Brunyola; Josep Rafart (a.c.s.), de Brunyola; Joan Sitjà, de Salt; Fermí Tarrés, d'Anglès; Joaquim Turon, de Vilobí; i Mn. Xavier Xuclà, de Montfullà.

